

дисциплінарної відповідальності. Підставами такого провадження є діяння, які, в тому числі, порушують вимоги кримінального процесуального законодавства, зокрема – невиконання або неналежне виконання своїх професійних обов'язків.

Цивільно-правову відповідальність учасників кримінального провадження вчені, насамперед, пов'язують із необхідністю відшкодування шкоди, завданої незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду відповідно до вимог ст. 130 КПК України.

Таким чином, санкції, які визначають відповідальність за порушення норм кримінального процесуального законодавства, містяться як у нормах кримінального процесуального законодавства, так і в нормах інших галузей права – кримінального, адміністративного, цивільного.

Бринцев О. В.,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри господарського права, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, заступник голови господарського суду Харківської області

СУДОВЕ ПРАВО ЯК РЕГУЛЯТОР ПРАКТИКИ ВИРІШЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ

Відповідно до частини першої статті 8 Конституції України в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Одним з елементів принципу верховенства права є також принцип правової визначеності. Правова визначеність вимагає, щоб юридичні норми були ясними і точними і були спрямовані на те, щоб забезпечувати постійну прогнозованість ситуацій і виникаючих юридичних взаємин. Юридичні норми мають бути легкодоступними. Принцип правової визначеності є найважливішим для забезпечення довіри до судової системи і до верховенства права.

Такі засадничі теоретичні передумови відводять судовій системі визначну роль в регулюванні економічних правовідносин в сучасних умовах нестабільного та недосконалого законодавства. Саме судова система наразі виступає останньою інстанцією, яка в ході вирішення правових спорів між окремими особами розв'язує також і конфлікти (колізії) між юридичними нормами, а також між юридичними нормами та іншими регуляторами – нормами моралі, нормами правових звичаїв, традицій, судових прецедентів тощо.

В найбільшій мірі такий особливий статус судової системи, як верховного арбітра між різними регуляторами проявляється у сфері господарювання. Це пояснюється двома факторами. По-перше, господарське законодавство опосередковує найбільш важливу групу відносин в державі – відносини в сфері економіки. Вони прямо або опосередковано впливають на благополуччя держави, суспільства в цілому та життя і благополуччя кожної окремої особи, в т. ч. і у випадках, коли така особа і не є суб'єктом господарювання. По-друге, господарське законодавство в силу цілої низки об'єктивних та суб'єктивних причин займає найбільшу питому вагу в загальному правовому полі і при цьому є найбільш динамічним і суперечливим.

Чи можна визнати стан господарського законодавства таким, що відповідає вимогам правової визначеності? Ні, не можна. Ясність і точність законодавства унеможливлена

великою кількістю суперечливих та таких, що містять білі плями, законодавчих актів із численними змінами і доповненнями до них, не кажучи вже про величезну кількість не менш суперечливих підзаконних актів.

За таких обставин в державі склалася парадигма, в умовах якої судова система, і в найбільшому саме її господарська ланка, виконують нову, первісно не властиву їй роль – роль творця права, замість ролі простого правозастосовця.

Тобто, судова система в особі ланки господарського судочинства, гостро відчуваючи потребу суб'єктів господарювання у стабільності і прогнозованості економічних відносин, у чіткості і ясності їх регулювання, змушена взяти на себе роль їх регулятора. І це цілком логічно. Адже, щоденна робота по вирішенню конкретних господарських спорів дає судовій системі потенціал реалізації цілого ряду додаткових функцій.

По-перше, це сенсорна функція – судова система за допомогою системи судів, юрисдикція яких поширюється на всю територію держави та на всі правовідносини, що в ній виникають, виступає засобом, що виявляє проблеми в економічному житті та недоліки в його нормативному регулюванні. По-друге, це аналітична функція – судова система, узагальнюючи накопичену інформацію, виявляє причини виникнення проблем в економіці та можливі регулятивні шляхи їх вирішення. По-третє, це сигнальна функція – судова система через публічність рішень у конкретних судових справах, а також через публічність узагальнень, роз'яснень та рекомендацій доводить до відома широкого загалу, і в т. ч. нормотворців, інформацію про існуючі проблеми в правовому регулюванні та найбільш ефективні шляхи їх усунення.

В ході реалізації цієї останньої, інформаційної, функції судова система найбільш часто виконує і ще одну первісно не властиву їй функцію – регулятивну. Судова система під виглядом узагальнень практики правозастосування, рекомендацій про застосування норм, а іноді й за допомогою судових рішень вищих інстанцій у конкретних резонансних справах (судових прецедентів) створює нові норми, утворюючи таким чином так зване «Судове право».

Прикладів такого нормотворення безліч і в практиці Верховного і в практиці Вищого господарського судів. Як на рівні постанов пленумів, так і на рівні роз'яснень, інформаційних листів, узагальнень практики та навіть судових прецедентів у конкретних справах.

Характерно, що Верховний Суд України та Вищий господарський суд України в багатьох випадках під виглядом роз'яснень практики застосування існуючих норм права фактично створюють нові норми права. Саме норми права, а не правила їх застосування, оскільки ці «роз'яснення» відповідають усім ознакам норм права – є формально визначеними правилами поведінки, виданими і забезпеченими державою, і які є обов'язковими до застосування необмеженою кількістю осіб необмежену кількість разів. Важливо те, що такі правила поведінки є новими, адже в жодному з традиційних нормативних актів відповідні правила до цього не містилися.

На цьому тлі консервативно виглядає Конституційний Суд України, котрий демонструє у своїх рішеннях прихильність традиційним підходам до нормотворення і утримується від формування нових правових норм навіть тоді, коли саме цього від нього чекають. Так, Конституційний Суд України у своєму рішенні у справі за конституційним зверненням Товариства з обмеженою відповідальністю «Ліхтнер Бетон Львів» щодо офіційного тлумачення положень частини четвертої статті 58, частини першої статті 64 Закону України «Про господарські товариства» від 5 лютого 2013р. (№ 1-рп/2013) утримався від створення нового правила поведінки щодо визначення кількості голосів для повноважності загальних зборів учасників товариства та результатів голосування за прийняття їх рішень

у разі, якщо протягом першого року з дня державної реєстрації товариства учасник не виконав свого обов'язку стосовно формування статутного капіталу, а загальні збори учасників Товариства не прийняли передбачених частиною третьою статті 144 ЦК України і частиною другою статті 52 Закону рішень, а натомість вказав, що це питання відповідно до пунктів 7, 8 частини першої статті 92 Конституції України підлягає законодавчому врегулюванню.

Позитивом нормотворення за допомогою судового права є те, що держава в особі судової гілки влади вирішує проблеми правового регулювання, створені законодавчою та виконавчою гілками влади – усуває білі плями в законодавстві та розв'язує колізії між нормами права. При цьому судова система робить це оперативно і професійно в силу того, що вона перебуває вістрі зв'язку правової матерії з практикою її застосування.

Недоліком є те, що така судова ретуш Закону не вирішує проблем докорінно, а лише знімає їх гостроту. Тому навіть у випадках, коли певна правова система чи конструкція очевидно потребує кардинального реформування (наприклад, кодифікації або інкорпорації), такого реформування не відбувається. Законодавчі та інші нормативні акти продовжують своє існування у невиправленому хворобливому вигляді. Більш того, в підсумку для рядового суб'єкта правовідносин система правового регулювання тільки ускладнюється, адже він повинен тепер керуватись не тільки складними й недосконалими нормативними актами, а ще й враховувати роз'яснювальні (читай – нормативні) акти органів судової влади та безліч судових прецедентів. В результаті така роз'яснювально-нормотворча діяльність тільки віддаляє Україну від високих ідеалів правової держави – законності і правової визначеності. Іншими словами судове право в цьому разі виступає наркотиком – знеболюючим засобом, який тимчасово знімає біль, викликану неправильним правовим регулюванням, і дозволяє хворому державному організму якимось співіснувати з проблемою, котра насправді потребує негайної терапії на рівні оперативного втручання. В результаті – «привикання» держави до складного, неоднозначного, суперечливого та заплутаного характеру регулювання економічних відносин, які насправді потребують граничної простоти і ясності.

Найбільш правильним та виваженим виходом із такої ситуації, що склалася, вбачається наділення судової системи в особі вищих судових інстанцій правом законодавчої ініціативи. Наділення на конституційному рівні Верховного та вищих судів правом законодавчої ініціативи дозволило б ефективно використовувати сенсорні, аналітичні та регуляторні здібності судової системи, адже замість створення нових норм під маркою «Судового права» із невизначеним статусом дозволило б оперативно і професійно здійснювати законопроектну роботу у сферах, які цього нагально потребують.

Упереджуючи закиди у порушенні принципів правової держави щодо розподілу влади, необхідно застережити, що така пропозиція про наділення вищих судових інстанцій правом законодавчої ініціативи жодним чином на розподіл влади не зазіхає. В цьому зв'язку необхідно мати на увазі, по-перше, те, що право законодавчої ініціативи, надане будь-якому суб'єкту (як, наприклад, НБУ (див. п.21. ч.1 ст. 7 ЗУ «Про національний банк України»)), не є втручанням у компетенцію законодавчої гілки, адже за останньою в будь-якому разі залишається останнє слово – право прийняти чи відхилити відповідний законопроект. По-друге, навпаки, формалізація права законодавчої ініціативи дозволить відокремити зерна від плевели – тлумачення нормативних актів від їх створення, залишивши в компетенції судової влади перше і позбавивши того, що їй не властиво, – другого. По-третє, слід усвідомити, що як раз зараз, коли такого права законодавчої

ініціативи у судової влади немає, а законодавча та виконавча в цій частині свої функції належним чином не виконують, і відбувається таке вимушене втручання судової влади в компетенцію законодавчої під виглядом «гібридного» нормотворення, яке отримало назву «Судове право».

Вільчик Т. Б.,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри організації судових та правоохоронних органів, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

НОВИЙ СТАТУС АДВОКАТУРИ УКРАЇНИ

Однією з умов інтеграції України до Європейського Союзу є побудова такої системи адвокатури та створення законодавства щодо її організації і діяльності, норми якого відтворювали б модель демократичного правового інституту адвокатури, оскільки лише за умови належного функціонування цього інституту можливий розвиток демократії та верховенства права, що, у свою чергу, є одним з головних критеріїв набуття Україною членства у Європейському Союзі. Адвокатура відіграє найважливішу роль у забезпеченні правлюдини, оскільки саме вона згідно з Конституцією України діє для забезпечення *права на захист* від обвинувачення та надання *правової допомоги* при вирішенні справ у судах та інших державних органах (ст. 59). Регламентація відповідних відносин у Конституції України формує складний інститут правової допомоги, норми якого складають: загальні (статті 1, 3 ч. 2, 21 Конституції України) і спеціальні норми, що визначають основні принципи розвитку цього інституту в чинному законодавстві (ст. 55 ч.1, ст. 29, 59, ст. 63 ч. 2 Конституції України). Не дивлячись на те, що місце адвокатури як правозахисного інституту суспільства у Конституції України не визначено, Основний Закон містить безліч положень, що підтверджують зацікавленість держави у її існуванні. Інститут адвокатури повинен зайняти чільне місце у Конституції України поряд і іншими правозахисними інститутами, такими як наприклад, прокуратура, якому в Основному Законі присвячений окремих розділ.

У сучасній теорії право на правову допомогу відноситься до конституційних гарантій прав і свобод людини та конституційних гарантій правосуддя. Не винятково, що із усіх видів правової допомоги сааме допомога адвоката безпосередньо регулюється конституційними нормами, а право на інші види правової допомоги закріплено на рівні чинного законодавства. Інститут правової допомоги адвоката може розглядатися як спеціальний правовий інститут по відношенню до загального – інституту правової допомоги, що регулює діяльність усіх суб'єктів права на надання правової допомоги в Україні. Інститут правової допомоги адвоката – це конституційний міжгалузевий інститут, який регулює діяльність адвоката по забезпеченню доступу до правосуддя та з надання правової допомоги необмеженому колу фізичних та юридичних осіб у юрисдикційних провадженнях, спрямовану на сприяння у реалізації правових можливостей суб'єктів права з метою вирішення проблемної правової ситуації і досягнення максимально сприятливого результату для цих осіб.

Позитивом останніх законопроектів, внесених на розгляд Верховної Ради, є те, що в них визначено поняття адвокатської діяльності, яку відокремлено від правової допо-